

Acta des provincialen sijnodi der kercken van Zeelant, gehouden anno 1597 den 15, 16, 17 ende 18 Aprilis binnen der stede Goes met voorgaende authorisatie van de E.E. heeren Staten van Zeelant ende ten bijwesen van de E. h. h. NICOLAUS ADRIAENSEN MEIROS ende CASPAR VAN VOSBERGEN als gecommiteerde van de voorschreven h. h. Staten.

Vooreerst is de naem des Heeren bij den dienaer der plaetsen aengeroepen ende hebben dese navolgende persoonen overgelevert haere respective brieven van credentien ende schriftelijke instructie:

wt de classe van Walcheren:

Mr. MICHIEL PANNEEL, dienaer des goddelijcken woorts binnen Middelburgh, Mr. ABRAHAM VAN DER MIJL, dienaer des goddelijcken woorts binnen Vlissingen, vergeselschap met ROGIER VAN PEENE, ouderlinck der gemeente Christi binnen Middelburgh, ende NICOLAES HEUNINCK, ouderling der gemeente Christi binnen der Veere;

wt de classe van Schouwen:

Mr. JOHANNES TAYUS, dienaer des goddelijcken woorts binnen Brouwershaven, DANIEL HENRICKS, dienaer des goddelijcken woorts in de prochie Oosterlant, ANTONIUS LAURENTII, dienaer des goddelycken woorts in Dreijshere, CORNELIS BARTHELSEN, ouderling der kercken Christi binnen Zirickzee;

wt de classe van Zuydtbevelant:

Mr. PHILIPS LANSBERGEN, dienaer des goddelijcken woorts binnen der Goes, Mr. PETER BERT, dienaer des goddelycken woorts in Heijngenssandt, ende met hen THOMAS ALBRECHTSEN, ouderlinck binnen der Goes, ende TOBIAS DE VOLDERE, ouderlinck der gemeente Christi binnen Wolfersdijk;

wt de classe van der Tholen:

Mr. JACOBUS BASELIUS, dienaer des goddelicken woorts binnen Bergen op den Zoom, HENRICUS HEININGUS, dienaer des woorts binnen der Tholen, HENRICUS VAN HEIJNSBERGEN, dienaer des god. woorts in S. Mertensdyck, JACOB WIJME, ouderling der christelicke gemeente binnen Steenberg.

Hiernaer zijn bij de vergaderinge des sijnodi verkoren tot praesidem PHILIPPUS LANSBERGIUS, tot assessorem MICHAEL PANNELIUS, tot scribam HENRICUS HEININGUS.

I.

Sijn gelesen de artijckelen des sijnodi, gehouden tot Middelburgh anno 1591 in Februario. Ende is geleth op den 5^{den} artijckel, aengaende de promotie der nieuwer kerckendienaeren, ende is om alle inconvenienten te voorkomen ende goede ordere te onderhouden in de verkiesinge derselver goetgevonden, datter nu voortaan telcken bij alle synoden vier personen, te weten van elcke classe eenen, sullen verkosen worden, ende datter voortaan geen nieuwe predicanten in geen classe en sullen beroepen noch gepromoveert worden dan met kennisse ende goetvinden van deselven, dewelcke oock benefens den classe denselven aenkomenden predicant sullen examineeren ende gelyckelick op de eerlicke afkomste, opvoedinge, qualiteyt, gaven, voorgaende handel ende wandel, neerstich acht nemen, opdat den dienst des goddelycken woorts om eenige accidenten, haeren persoon aengaende, achteraan geen afsien ofte lasteringe onderworpen zij. Werden oock dese gedeputeerde gelast sulcke saecken wt te voeren, als haer bij den synodus opgeleydt ofte andersins in de classes niet en konnen geslist worden.

II.

Tot dien eynde sullen oock deselve wt den name des sijnodi aen mynheeren Staten ofte haere Gecommitteerde Raden versoucken, dattet haer believe eenige personen van den haeren te committeeren, dewelcke, des noot zijnde ende daertoe specialick van de gedeputeerde des sijnodi versucht zijnde, benefens haer arbeyden sullen alle voorvallende swaricheden in de classes, die middelertydt tusschen de vergaderinge des synodi soudon mogen voorvallen, gevoegelick ter neder te leggen.

III.

Op den sesten artijckel des voornoemden sijnodi is beraempt, dat deselve gedeputeerde des sijnodi haer beste sullen doen, dat de kercken van Brabant ende Vlaenderen, ondert cruijs wezende, met de leeringe van Godes woordt voorsien mochten worden.

III.

Op den vierthienden artijckel is geleth ende beraempt, datter voortaan in geene kercken en sullen proponenten toegelaten worden dan bij kennis ende goetvinden des classis, daeronder deselve kercke staet, dewelcke oock op de eygenschappen ende qualiteijten, in den voorgaenden artijckel geroert, neerstich acht nemen sullen, opdat se met geen ydele hoope opgehouden en worden. Item sullen oock bij de classe de personen bestempt worden, voor dewelcke de proponenten voorsch. sich oeffenen sullen.

V.

Op den 28^{en} artyckel is geresolveert, soo yemant van een kerckelick besluyt tot een meerder versamelinghe begeert te appelleeren, dat deselve op pene van syn actie te verliesen sulcx binnen den tydt van thien dagen sal moeten aendienent hetzij der classe ofte den gedeputeerden des synodi ofte den synodo selve, opdat de swaricheijt in de eerste versamelinghe mochte geslist worden.

VI.

Op den 42^{en} artijckel is beraempt, conform den IIII^{en} artijckel des extra-ordenaren synodi, anno 1593 den twintichsten Octobris binnen Middelburgh gehouden, datter by den gedeputeerden des synodi aen mynheeren de Staten van Zeelant ofte haere Gecommitteerde Raden versucht sal worden, dattet haer believe toe te staen, dat naer d'oude gebruyck op sekeren bestemden tydt, hetsij alle jaer ofte wterlick ten twee jaeren, ordenare synodus der kercken van Zeelant gehouden mochte worden, dewijle sulcx sonderlinge van nooden is om alle swaricheden, hetsij leer ofte leven aengaende, in tydts te voorkomen ofte de geresene terstondt wech te nemen.

Resolutien, genomen wt de schriftelijcke instructien der respective classes.

I.

Is geresolveert, dat de gravamina ende pointen, van dewelcke men in elcken aenstaenden synode handelen soude, van elcken classe te vooren gesonden sullen worden aen de classe, dewelcke den synodum beroepen zal, opdat alle de pointen tsamen van deselve classe tot alle de andere voor het houden des synodi gesonden mochten worden, ende dat alle de classes in tydts daerop lettende, haere gedeputeerde met voorbedachte resolutien over de voorschreven pointen tot den synodum afveerdigen mochten.

II.

De casibus matrimonialibus is raetsaem gevonden, alsoo daer veele casus matrimoniales syn ende daerom so haest niet en konnen byeengesteld worden, dat elcke classe bij goede deliberatie de nootsaekelijckste stucken diesaengaende op sal teekenen ende den gedeputeerden des synodi aendienent, om door deselve aen mijnheeren Staten ofte haere Gecommitteerde Raden aengedient te worden ende seker bescheet over elck stuck te verwerven.

III.

Aengaende de echtscheydinge is goetgevonden, dat ondertusschen de

kercken haer sullen adresseeren aen haere magistraten, die daarvan sullen begeeren te oordeelen. Maer daer de magistraet dat stuck haer niet aentrecken en wil, daer sullen de kercken haer muegen adresseeren aen mynheeren van den Rade der Staten van Zeelant.

III.

Is oock goetgevonden, dat de classes het beste doen sullen aen de vaceerende kercken, dat de studenten van binnen slants, tot den kerkendienst bequaem bevonden wesende, geprefereert mochten worden voor de wtheemsche kerckendienaers ofte proponenten.

V.

Van de veelheijt der getuijgen over den kinderdoop is goetgevonden, dat de gedeputeerde des sijnodi aen mynheeren de Staten versoucken sullen, om goede ordere daerover te verwerven ende datter op sekere pene verboden mochte worden, datter voortaan over elck kint ten hoogsten maer vier getuijgen en sullen genomen worden.

VI.

Op seker different, geresen tusschen JACOBUM BASELIUM, minister tot Oudekercke, ende CORNELIS JANSEN VAN WESTEN, lidtmaet derselver gemeente, daerover eerst sententie ten naedele van CORNELIS JANSEN ende naemaels een andere sententie bij den classe van Schouwen tot sijnen voordeele gegeven was ende alsnu naerder oordeel van den sijnodo versucht werdt, hebben de broeders des sijnodi wel rijpelijk geleth ende bevonden, dat het different wt sekere cleijne oorsaecken geresen is, also dat de saecke, die het eerste different gevolght is, veel swaerder dan tselve different geworden zij. Oversulcx hebben sy goetgevonden, dat het gantsch verschil bij forme van vredehandel soude geeyndicht worden.

Tot dien eynde verclaren eerst de broeders des sijnodi, dat hoewel CORNELIS JANSEN voordesen in het ontsweeren van melck hem geoeffent heeft (hetwelcke niet anders dan voor toverie en kan gehouden worden), dat nochtans hij noch zijn hujsvrouw ofte kinderen daerom niet en behoeren alsnu daervoren gehouden te worden, dewijle de sijnodus niet en kan bevinden, oock JACOBUS BASELIUS hem niet beschuldigen kan, dat hij deselve onbehoirlicke saecke, sindert hij hem tot de gemeente begeben heeft, soude gepleeght hebben. Aengaende de beschuldigen tegen CORNELIS JANSENS van mejneedicheyt ende woeker, en syn den broeders des sijnodi niet gebleken. Derhalven achten de broeders des sijnodi, dat hij voor mejneedige ofte woekeraer oock niet behoort gehouden te worden. Ende overmits tot

volkomen dodinge van alle soodanige swaricheden nootsaekkelick is, dat alle acten ende schriften, denselven aengaende, gecasseert worden, vinden de broeders des sijnodi raetsaem ende achten te behooren, dat sowel de acten van den kerckenraet alsoock van den classe, dese saecke beroerende, alsoock alle schriften, bij JACOBO BASELIO, CORNELIO JANSEN, den kerckenraet van Oudekercke ende den classe van Schouwen berustende, sullen gecasseert ende een vaste vrede tusschen partijen in tegenwoordicheyt des sijnodi gemaectt werden.

Dese wtspraecke des sijnodi is den partijen voorgelesen geweest, dewelcke deselve volkomelick hebben geaprobeert ende met handtgevinge bevestigt ende oock partijen respectivelick onderteeckent hebben desen XVII^{en} Aprilis anno 1597. Ende was onderteeckent: JACOBUS BASELIUS d'oude. Bij mij CORNELIS JANSEN VAN WESTEN. Bij ordonnancie des synodi in den naem des kerckenraets van Oudekercke J. BASELIS de jonge.

Particuliere saecken, den sijnodo voorgedragen.

I.

Op het aengeven des classis van Zuydtbevelant aengaende een vrouwe, dewelcke twee jaer naert vertreck haers mans betuyjght ende met getuyjgen beleydt heeft weduwe te zijn ende, daerover met een ander man getrouwt zijnde, twee jaer nae tvoorschreven tweede houwelick gebleken is, dat haeren eersten man noch leefde, daerop gevraeght, of het tweede houwelick behoort wettelick geacht te worden ende de vrouwe by denselven tweeden man te blijven, is verstaen, byaldien bevonden wordt, dat den eersten man noch int leven waere, dat het tweede houwelick niet bondich en is, wt oorsaecken dat den behoirlicker tydt van jaeren niet verwacht noch oock de solemnitejten, in gelycken saecken gerequireert, te wercke gestelt en zijn. Maer indien men bevindt, dat den eersten man doot is, soo is goetgevonden, dat de vrouwe by den tweeden man behoort te blijven.

II.

Aengaende het stuck van Schouwen van de onregeltheijt, gecommiteert by PETER JANSEN BACKER binnen Brouwershaven int schandelick lasteren der leere des heijligen evangeli, dewelcke daernaer tot Loopick bujten Utrecht totten dienst van Godes woort aengenomen is, sonder die van Brouwershaven door behoorlicke schultbekentenis ende wederroeping van sijne doolingen voldaan te hebben, is geresolveert, datter wt den name des sijnodi geschreven sal worden aen de kerckendienaers tot Utrecht, haer vermanende van haer officie tegen sulcken persoon, dat oock de gedeputeerde des sijnodi aenhouden sullen aen mynheeren de Staten ofte haere Gecommitteerde

Raden, dattet haer believe te schrijven aen de Staten van Utrecht, ten eynde daerin voorsien mochte worden, mitsgaders aen syn Excellentie te versoucken, dat tselve door hem, als gouverneur der provincie van Utrecht, door cenige goede middelen gebetert mochte worden.

III.

Opt aengeven van die van Schouwen van de afgoderie, geplogen in Dreijshere voor S. Adriaen, is goetgevonden, dat de broeders van Schouwen ter bequamer tydt remedie over sulcx versoucken sullen bij mynheeren van den Rade der Staten van Zeelant.

III.

Is oock gelesen eenen brief van Amsterdam aengaende den sijnodum generael, of bij ons geen sware poincten en zijn, door dewelcke mijnheeren de Staten Generael tot bewillinge van een sijnodus generael beweeght mochten worden. Is geresolveert haer te antwoorden, datter bij ons geen swaricheden van sulcken gewichte en zijn, maer nochtans dattet ons lief waere, dat sulcx verworven mochte worden, ende dat wij bereydt zijn beneffens andere daerin ten besten te helpen.

V.

Aengaende de vrage van de kercke van Oostduijvelant over den XVII^{en} artyckel des Middelburgschen synodi, offer oock tot den sijnodum aen de plaetse van de ouderlingen dienaeren des woorts gekosen ende gesonden moegen worden, is voor antwoorde gegeven, dat den artijckel sal gevolght worden, soverre als men bequame ouderlingen daertoe te verkiesen heeft, die daertoe vaceeren moegen, dat men anders in de plaets van ouderlingen dienaers des woorts sal muegen seynden sonder prejuditie des voorsz. artyckels.

VI.

Is JACOB WIJME, ouderling der christelijke gemeente binnen Steenberge, voor den sijnodo verschenen, versouckende eenen kerckendienaer in de plaetse van haeren afgestorvenen, dewijl oock het ordinarium stipendium binnen Steenbergen zeer cleijn is, dat het den sijnodo believe aen sijn Excellentie te schrijven in favuer van den kerckendienaer, die binnen Steenbergen komen mochte. Is geantwoordt, dat de sijnodus tegenwoordelick geenen minister en weet, maer dat elck in syn quartier daernaer vernemen sal, item dat oock de sijnodus aen sijn Excellentie schrijven sal, ten eijnde gelyck versucht wordt.

VII.

Opt verhael van de schoolmeesters van Capelle ende Bieseligen is goetgevonden, dat de classe noch eenmael den ambachtsheere aenspreken sal om de swaricheijt der schoolmeesters te remedieren. Ende soverre tselve niet en helpt, sal het wtvoeren van de saecke den gedeputeerden des sijnodi bevolen worden om aen mynheeren van den Rade tselve te bevoorderen.

VIII.

Opt aengeven vant onderhoudt der weduwen, item van de verbeteringe der wedden der dienaeren des woorts, so in den steden als ten Platten lande, item van de verbeteringe der wedden der schoolmeesters, voornemelijk in Walcheren, is geresolveert, dat dese saecken den gedeputeerden des sijnodi belast sullen worden om aen myn E. heeren van Rade der Staten van Zeelant deselve te bevoorderen.

Sijn tot wtvoeringe der lasten des sijnodi gedeputeert ende verkosen mr. MICHEL PANNEEL wt den classe van Walcheren, D. JOHANNES TAYUS wt den classe van Schouwen, mr. PHILIPS LANSBERGIUS wt den classe van Suijtbevelant, mr. JACOBUS BASELIUS de jonge ¹⁾ wt de classe van der Tholen.

Is den classi van der Tholen opgeleght den naesten sijnodum der kercken van Zeelant te beschrijven ende de plaetse van de vergaderinge te bestemmen.

Eijndelinge de censure morum gehouden zynde, is den name des Heeren met dancksegginge aengeroupen ende zijn de broeders in vriendschap ende liefde van mallekanderen gescheyden.

PHILIPPUS LANSBERGIUS, synodi praeses.

MICHAËL PANNELIUS, praesidis assessor.

HENRICUS HEININGUS, scriba sijnodi.

Copie. ²⁾

Poincten vuytten artijckelen des sijnodi provinciael, gehouden binnen der stede Goes in Aprili 1597, deweleke by de gedeputeerde des voors. sijnodij den E.E. heeren de Gecommitteerde Raden van Staten slandts ende graefflijckheijts van Seelandt met behoorlijcker eerbiedinghe voorgedragen werden.

I.

Dat het haere E. believe eenighe personen van den haren te comitteren,

¹⁾ „de jonge” ontbr. in AA. ²⁾ Op den rand staat met dezelfde hand, die ook de apostillen bijschreef, dit aangeteekend: „Overghebracht in de vergaderingje van de Gecommitteerde Raden van Staten van Zeelandt den XXVIIIen May XVc XCVII”.

dewelcke, des noodt ende daertoe specialyck van de voornoemde gedeputeerde des sijnodi versocht zijnde, beneffens haer aerbeijden zullen, alle voorvallende swaricheden in de classen van Zeelandt. die middelertijt tusschen de vergaderinghe der sijnoden souden moghen voorvallen, gevoegelijck te neder te leggen.

Eenige saecken voorcomende ende in classicale vergaderynge niet geslisset connen werden, sullen de gedeputeerde van de classis den Rade die gelegentheyt van de saecke mogen aendienē, als wanneer sullen henluyden vuyt den Rade eenighe gecommiteerde bijgevought werdden ¹⁾).

II.

Item dat het haere E. mede believe toe te staen, dat na toude gebruyck ende exempē van d'andere Geunierde Provincien op sekeren bestēden tijt, hetzij alle jaere ofte vuyterlijck ten twee jaeren, ordinaris sijnodus der kercken van Zeelandt gehouden mochte werden.

Obsterende die resolutie van de Staten en can nochte vermach bij den Rade in desen geen veranderinghe geschieden.

III

Dattet oock hare E. believe ordre te stellen int misbruyck van de veelheijt der getuyghen over den kinderdoop, dat niet meer dan vier getuyghen ten hoogsten genomen en werden.

Die van den Rade vinden goet, dat voortā over den kinderdoop niet meer als drie ofte ten hoochsten viere getuyghen genomen werdden. Dan, alsoo om tselve in train te stellen, men met placate daerin behoort te voorsien.

III.

Dat het mede haere E. believe te schrijven aen de E. heeren Staten van Wtrecht, ten eijnde de kercke van Brouwershaven mocht voldāen zjn van de onregeltheden, aldaer gecommiteert bij sekeren PETER JANSSEN BACKER, jegenwoordich predicandt tot Loopick, mitsgaders aen zijne Excellentie als gouverneur der voorsz. provincie van Wtrecht ten eijnde als vooren.

Die remonstranten (dewijle die gelegtheden deser saecken den Raedt niet ten besten indachtich is) werden versocht dije missive te concipieren om deselve, gesien by den Rade, gearresteert te werden als naer behooren.

¹⁾ Wat in deze bijlage met inspringende regels gedrukt is, zjn de naar usantie op den rand aangebrachte apostillen der Staten.

V.

Dattet hare E. believe in te sien den grooten swaren dieren tijt ende ter dier oirsaken het extraordinairis tractament, bij haere E. jaerlijkx den dienaren des woordts toegeleijt, in redelicheijt ende naer goeder discretie te vermeerderen.

Als wanneer die van den Rade sullen op het augmentum disponeren, sal hierop soodanigen regardt ghenomen werden, dat die remonstranten redenen sullen hebben sich te contenteren.

VI.

Ende wandt ter oirsaken van den dieren tijt voorsz. het onmogelijk is, dat de schoolmeesters, sonderlinghe ten platten lande, op haere sobere tractementen sich konnen onthouden, dat het haere E. mede believe den voornoemden schoolmeesteren te verbeteren.

Alsoo op den XVI^{en} Januarij lestleden goetgevonden is by den Staten van Zeelant, dat die prochien, die schoolmeesters versoucken ofte van doen hebben, sullen met deselve als van outs contenteren ende deselve contenteren naer behooren boven het tractement, dat zij hebben van de gemeene saecke, soo die gemeene saecke daertoe eenich tractement heeft gestelt, en vermogen die van den Rade in desen niet retracteren.

VII.

Want mede door de sobere tractementen der dienaren sij t'haren overlyden arme ende desolate weduwen nalaten sonder middel van te connen leven, ende dat niet alleene redelijck maer by anderen welgestelden kercken gebruyckelijck is, dat de weduwen der affgestorvenen dienaren niet en werden gheabandonneert, nemaer eenighe recompense voor de diensten van hare affgestorvene mannen genieten om haer ende haere kinderen op te brenghen, dat het haere E. believe ordre hierin te stellen.

Desen aengaende moet met den Staten t'hunner eerster vergaderinghe gesproken, ende sal deselve opt favorabelste voorgedragen werden.

VIII.

Ende alsoo de gedeputeerde des sijnodi haere opgeleyde lasten niet en konnen volvoeren sonder merckelijcke onkosten te moeten draghen, dat het haere E. believe op de voorsz. onkosten naert exempel van die van Hollandt ofte andersins ordre te stellen tot het remboursment derselver.

Die remonstranten overleverende declaratie van hunne te dragene onkosten, sal op alles by den Rade goet regardt ghenomen werden.

Actum ter vergaderinghe van de Gecommitteerde Raden van de Staten van Zeelandt int Hoff aldaer tot Middelburgh den XXVIII^{en} Meij 1597.

DE MALDERE.

Mij present JOH. HUIJSSEN 1).

Appendix ad sijnod. Goesanam de anno 1597 de casibus matrimonialibus.

Stukken, die waer te nemen sijn ontrent de houwelijkse ondertrouwen ende wat dien aengaet, bijeengesteld ende beraemt uijt den naeme der classe van Walcheren door sekere hunlieden mededienaers, dartoe verordineert den 14 Junij 1597 om de heeren Staten van Zeelant vertoont te werden volgens art. 2 cap. 2 sijnod. Goesanae de anno 1597 in April 2).

1. Een wettige beloftenisse des houwelijxs is een vrijwillig, eerlijk, gerechtig en heilig verdrag om met malkandren als man en wijf te wonen 3), lighaem en goet gemeijn te hebben (volgens dese godlijke 4) uijtsprake: dese twee sullen tot een vlees sijn), geschiedende tusschen twee vrije persoonen, die met niemant anders, sooveel den houwelijken staet aengaet, iets uijtstaende hebben, en dat in de tegenwoordigheid of met consent van vrinden en voogden of, soo sij die niet en hebben, in het bijwesen van goede en geloofweerdige persoonen.

2. Daerom alle de beloftenissen, die of heijmelijk of tegens den dank van de ouders, vrinden of voogden, en contrarie de voorgaende beschrijvinge geschieden, sullen de consistorien voor onweerden en voor niet houden.

3. Die dan verschijnen om wettelijk ondertrout te werden, sullen gehouden sijn wettelijk bewijs mede te brengen, dat sij vrije persoonen sijn, item dat de ouders of voogden daerin consenteren.

4. Soo het gevele, dat sij hiervan geen seker 5) bewijs konden voortbrengen uijt oorsake van het verre afwesen dergener, die daerin te seggen hebben, ofte dat se gants geene vrinden hebben, dat alsdan die van den kerckenraet deselve persoonen scherpelijk sullen ondersoeken, of sij met iemant anders iets uijtstaende hebben. En van haerlieden geen versekertheid krijgende, soo sal men haer eijndelijk tot den respectiven magistraet senden, opdat sij aldaer haer met eede verklaren, dat sij geen vrinden hebben nog ook met iemant iets uijtstaende, en van sulke verklaringe acte doen brengen.

1) Deze handteekening is authentiek. 2) Dit opschrift is in DD een weinig korter, maar komt op hetzelfde neer. 3) „wonen” DD heeft „leven”. 4) „dese godlijke” DD heeft „de”. 5) „seker” DD heeft „wettig”.

5. Wanneer dat het gebeurde, dat een jongman of jongedogter haer met malkandren beloofden bujten consent en wille van de ouders, na dewelke belofte volgde de vleeschelijke gemeijnschap, en de ouders niet en verwilligden in het houwelijk, die van den kerckenraet, daertoe versogt sijnde, sullen tragten de ouders daertoe te bewegen en dat om de eere van de dogter, maer soo sijl. hiertoe niet en verstaen, soo sal sulken belofte voor onweert verklaert werden.

6. Geen voogt nog sijn soone nog sijn dogter sal mogen met de weese, daervan hij voogt is, trouwen, tensij dat hij daertoe van de Staten des lants geauthoriseert is.

7. Geen weduwe sal mogen met een ander ondertrout werden dan na den tijt van 4 en een halve maent na haer mans doot en dat om der eerbaerheids wille, gelijk ook de weduwenaers om gelijke reden een tijtlang gehouden sijn te wagten.

8. Geen vrouwe, out sijnde 50 of 60 jaeren, en sal veroorlooft syn te trouwen met een jongman of weduwenaer beneden sijn 40 jaer.

9. Desulke, die overspel bedreven heeft met een andermans huijsvrouwe of met een vrije dogter, wanneer het kennelijk geworden is, en sal niet mogen deselve na de doot van sijn huijsvrouwe in houwelijk nemen, en dat vermits de ergernissen en periculen, die daerin gelegen sijn, tensij dat de overigheid om merkelijke redenen daerin dispenseert.

10. Wanneer een litmaet der Gereformeerde gemeijnte begeert ondertrout te werden met een, die ongedoopt is, hetselve sal van den kerckenraet geweygert werden tot der tijt toe, dat de ongedoopte parture den h. doop ontfangen heeft. Maer indien na de wettelijke belofte de bijslaep geschiet is, soo sullen sij tot den magistraet gesonden werden.

11. Wanneer een litmaet der Gereformeerde gemeijnte begeert ondertrout te werden met een ander, drijvende contrarie religie, men sal sulx de Gereformeerde parthije afraden met verhoudinge van groote swarigheden, die uijt sulken ongelijken houwelijk spruijten soude, en soo die sulken ontradinge geen gehoor en geeft, sal de versogte ondertrouwe voor een tijt lang uijtgesteld werden, opdat sij in de vreesse des Heeren daerover bedenken. Maer soo sij willen evenwel ondertrouwen, soo sal men alsdan haerlieden versoek nakomen.

12. Soo wanneer ijemant in de ondertrouwe mist van de persoon, als

bij exempel Jacob met Lea, de verbintnisse is nul en van onwaerden.

13. Wanneer iemand mist in qualiteit, meijnende hem te versekeren met een maegt en wert bevonden sulx niet te sijn, sulke belofte is van onweerden, gelijk ook wanneer een van de parthien bevonden wert besmet te sijn met de melaetsheid.

14. Wanneer men dwaelt in de conditie, als meijnende hem te belooven met een, die edel of van goet ¹⁾ vermogen is, en de saek openbaert haer ter contrarie, te weten van onedelheid of bijsterheid, sulx en breekt de belofte niet, want het en raekt nog de materie nog de forme des houwelijxs niet.

15. De belofte des houwelijxs, door geweld of vrees der dreijgementen uijtgeperst, wert voor niet gehouden, ten waere dat de gedwongene parthije naderhand daerin verwilligde.

16. Wanneer na de ondertrouwe, geschiet voor die van de kerckenraet, de een of d'ander parthije onwillig wert om voort te gaen tot het houwelijk, die van den kerckenraet sullen tragten de weijgerende parthije daertoe te brengen. Maer soo die hertnekkig blijft, de overheid sal de onwillige parthije dwingen te trouwen of na sekeren tijt de gewillige parthije van de onwillige vrijspreken.

17. Wanneer na de gedane belofte of ondertrouwe de een of d'ander parthije wegloopt, dat alsdan de overheid, kennisse van saken genomen hebbende, de absenterende parthije sal indagen, en soo die binnen sekeren tijt niet en verschijnt, dat in sulken geval de verlatene parthije vrijgesteld sij.

18. Geen personen sullen mogen ondertrout werden in de verboden graden, vermelt staende in de gedrukte openbaere ordonnantien van de Ed. heeren Staten van Hollant en Zeelant, als overeenkomende met Gods h. woort en de wet der nature en de algemeijne eerbaerheid.

Nopende de affiniteijt of swagerschap, spruijtende uijt ver-
bindinge van houwelijk.

1. In het eerste geslagte der swagerschap en mag men nog versekeren nog trouwen, want men mag sijns broeders wijf nog sijns broeders wijfs dogter, dewelke is sijn betroude nigte, nog sijn nigte, ten houwelijke niet nemen.

¹⁾ „goet” DD heeft „groot”.

2. In het tweede geslagte der swagerschap in de lijnie ter zijden en heeft dit gebod geen plaetse, want men mag wel versekeren en trouwen met sijner huijsvrouwen swagerinne, sij en haer broeder doot sijnde.

3. De affiniteijt neemt wel een eijnde met de affijvigheid van d'een of d'andre persoon, maer hierentusschen soo blijft evenwel het verbot van sijns wijfs of mans bloetvrinden te trouwen volgens de eerbaerheid.

4. Een die versekert sijnde met een dogter of weduwe en die stervende voor de bevestinge des houwelijxs, en sal met de suster van deselve niet mogen trouwen, al waer het ook, dat hij geen vleeschelijke gemeijnschap met deselve gehad en hadde, en dat om der eerbaerheids wille. Hetselve verstaet men ook van des mans sijde.

5. Alsoo de ervarentheid leert, datter dikwils groote swarigheden vallen, soo tusschen ondertroude als getroude persoonen, het houwelijk rakende, soo wert de overheid gebeden, dat sij de klagende parthie goede en corte expeditie of regt ¹⁾ gelieve te doen en dat door sulke middelen, als sij te rade sullen vinden daertoe te behooren, en dat om veele en verschejdene inconvenienten voor te komen.

6. Uijt occasie datter diverse lieden sijn, dewelke, verschijnende voor de eerw. kerckenraden om aldaer ondertrout te werden, niet en werden ontfangen, overmits ²⁾ haer versoek onredelijk is en tegens de polijtie deser landen strijdende, die dan bevonden werden elders op andre plaetsen bujten haere woonplaetsen in ³⁾ andre quaertieren van Hollant en Zeelant te vertrekken, alwaer sij met valsche aengevingen eerst ondertrout en dan getrout werden, en wederkeerende te trotsen en te bespotten niet alleen die van den kerckenraet maer ook de overigheid, soo wert gebeden, dat de ed. heeren Staten daerinne gelieven te voorsien, ten eijnde dat haere placaten van de veragtinge van sulke moetwillige menschen bevrijt mogen werden.

¹⁾ „goede — regt” DD heeft „kort recht”. ²⁾ „niet — overmits” DD heeft „niet-tegenstaande dat”. ³⁾ „bevonden — in” DD heeft „naar”.